

100 anys d'Antoni Tàpies: Terra negra, llistons blancs

Repassem el vincle de l'obra de Tàpies amb una quinzena de discos, en el centenari del naixement de l'artista

Antoni Tàpies | Raphael Gaillarde

El 13 de desembre de 1923 va néixer a Barcelona un artista plàstic català amb un gran reconeixement internacional, Antoni Tàpies. El pintor va saber compatibilitzar la seva universalitat amb un ferm compromís amb la cultura i la música catalanes. La seva obra ha il·lustrat els discos i cartells d'una vintena de músics i grups nacionals i internacionals, i alguns d'ells, com **Raimon**, li han dedicat cançons.

La relació difícil entre les arts plàstiques i la música és una porta oberta a un món infinit. És impossible enumerar tots els grups i cantants que han col·laborat amb pintors i dissenyadors gràfics per il·lustrar la seva obra a través de les portades dels discos o els cartells dels concerts i les gires.

La nòmina d'artistes dels Països Catalans que han posat el seu art al servei de projectes musicals -tant nacionals com internacionals- és voluminosa -tot i que encara massa desconeguda- i inclou alguns dels referents de l'art del segle XX a escala mundial, com Joan Miró, Salvador Dalí, Antoni Tàpies, Josep Guinovart, Joan Pere Viladecans, Frederic Amat i Miquel Barceló, al costat de dissenyadors i cartellistes com Jordi Fornas, América Sánchez, Xavier Mariscal i Claret Serrahima i altres de més actuals com ara Jordi Albinyana, Albert Romagosa, Joan Garau, Tomeu Mulet o Cinta Vidal.

Rere cada portada, rere cada col·laboració s'hi amaga una història que pot anar de la simple admiració artística a una relació amistosa o a la voluntat de donar suport a la projecció dels cantants, passant per les lluites compartides. Afortunadament, els més beneficiats en aquest cas són els afeccionats a la música i a l'art, que disposen de dues obres artístiques en una, i que converteixen un disc de vinil o un CD en una autèntica peça d'art polièdrica, única i irrepetible, que reuneix obra pictòrica i gràfica -moltes vegades inèdita-, composicions musicals singulars i, en molts casos, també poesia i literatura.

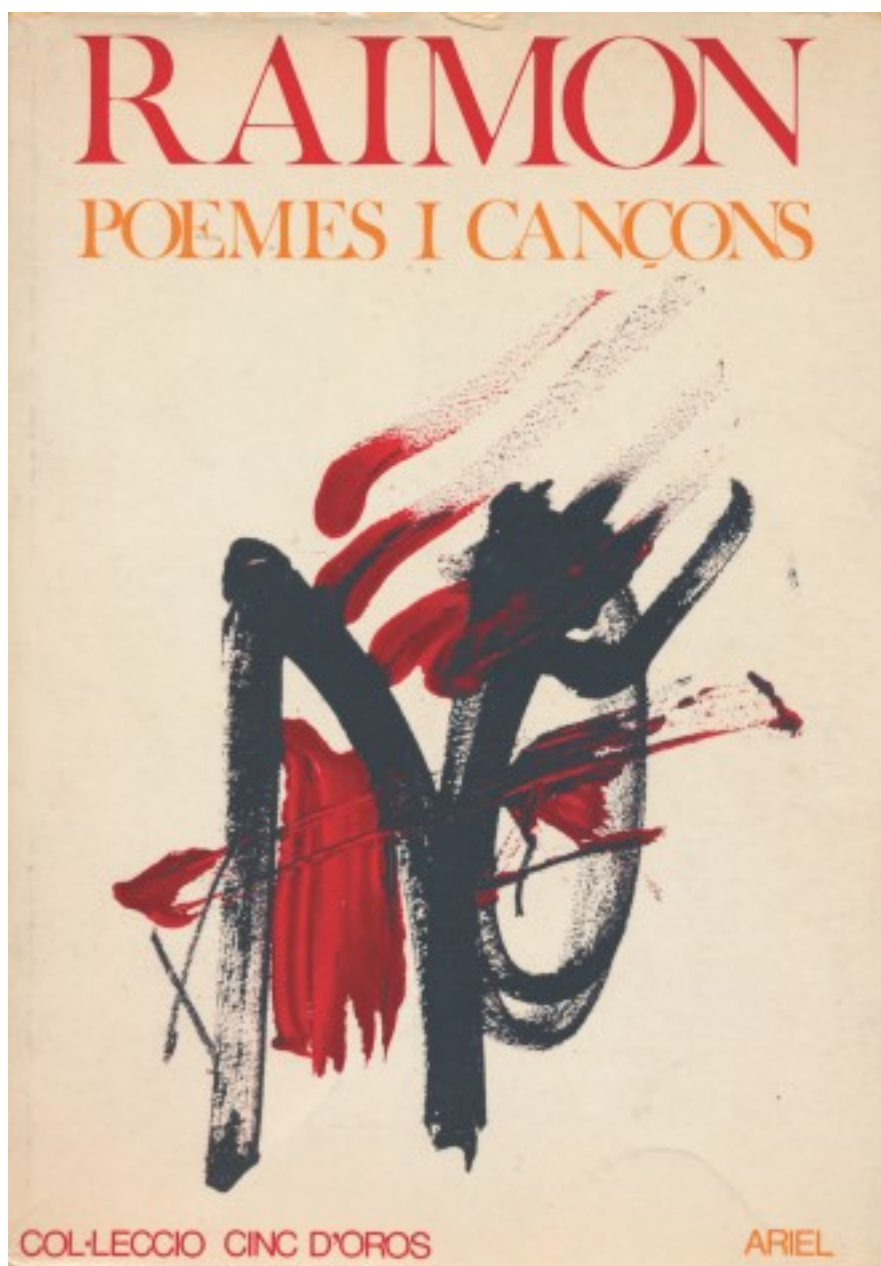
RAIMON

Entre tots els músics que han treballat amb Antoni Tàpies (Barcelona, 1923-2012) sobresurt el nom del cantautor **Raimon** (Xàtiva, 1940) per diverses circumstàncies. D'una banda, pel valor musical de l'obra i?lustrada pel pintor barceloní per a la portada de l'àlbum *Per destruir aquell qui l'ha desert* -que inclou "Veles e vents", "De nit, a casa" i "Indesinenter"-, i d'altra banda per la transcendència social i cultural de l'obra completa del xatívi, amb textos signats pel mateix Ramon Pelegero i musicacions de diversos poetes, entre els quals Ausiàs March i Salvador Espriu, a més de l'especial relació de respecte, admiració mútua i amistat que van mantenir Tàpies i **Raimon**.

Va ser una relació que va començar a través d'un amic comú, l'editor barceloní Xavier Folch. El cantant ho recorda d'aquesta manera: "Ens vam conèixer gràcies a Xavier Folch, que aleshores estava a l'editorial Ariel. La seva relació també va fer que Tàpies publicqués dos llibres en aquesta editorial. Primer va fer la portada de *Per destruir aquell qui l'ha desert*, i després del llibre *Poemes i cançons*, publicat també amb Ariel. D'aquí va venir el nostre contacte més fort, va nàixer una amistat, i de vegades venia a dinar a casa". **Raimon** es refereix als dos llibres que Antoni Tàpies va publicar amb la mateixa editorial: *La pràctica de l'art* (Ariel, 1970) i *L'art contra l'estètica* (Ariel, 1974).

Pel que fa a la col·laboració entre tots dos cal subratllar que la portada de l'àlbum *Per destruir aquell qui l'ha desert* va ser un original creat expressament per a l'ocasió. Pocs anys després de l'edició del disc, **Raimon** i Tàpies van tornar a co?laborar en el projecte d'un llibre antològic que recollia la lletra de totes les cançons que el cantant havia escrit fins a aquell moment. Aquesta vegada l'artista plàstic no es va conformar amb una sola pintura i n'hi va presentar diverses, per tal que **Raimon** pogués escollir la que més li plagués. "En va fer quatre i em va deixar triar. Encara conservo els quatre originals que em va portar. Al final vaig triar-ne un que contenia un ?No' gran i bonic?", confirma el cantautor de Xàtiva.

Anys més tard **Raimon** va dedicar una de les seves cançons al pintor Antoni Tàpies. Es tracta d'una peça que va donar a conèixer discogràficament al directe *Raimon a l'Olympia* (Picap, 2006) amb el nom de "Terra negra, llistons blancs", que posteriorment va enregistrar a l'estudi per al disc *Relotge d'emocions* (Picap, 2011), amb el títol simplificat de "Terra negra", i que també es troba a *Raimon 50* (Picap, 2013). Tot i la precisió descriptiva amb que està construït el text, aclareix que no fa referència a cap obra en concret: "No parlo de cap quadre ni de cap exposició, sinó del tipus de pintura que feia, i em consta que li va agradar. Li la vaig dedicar perquè havíem tingut una certa relació, havia vingut a casa, havíem dinat junts?", insisteix.

El llibre 'Poemes i cançons' (Ariel, 1974) | Obra inèdita

Raimon relata que la cançó culmina una vida de relació: "Li vaig fer la cançó quan ja coneixia la seva obra a fons. Perquè tot plegat va començar molt lluny, quan encara estudiava a la Universitat de València. Vaig llegir un llibre, em sembla que era en castellà, *El descrédito de la realidad* (Seix Barral, 1957), de Joan Fuster, quan encara no coneixia l'escriptor i poeta. Vaig pensar que era un títol de puta mare, perquè llavors es passava del realisme, de pintar figures humanes, a un cert tipus de pintura que primer van dir-ne informal, després abstracta i més tard altres noms, però que no tenia la figura humana com a motiu de referència. Aquell concepte em va interessar molt. Després vaig voler saber més coses de qui havia escrit el llibre. Em van dir que Joan Fuster participaria en una tertúlia en València i hi vaig anar per conèixe'l. Són aquestes xambes de la vida, que te porten a això".

L'interès de **Raimon** per l'art plàstic no s'ha limitat a les obres de Tàpies. De tothom és ben coneguda la seva relació amb el mallorquí Joan Miró (Barcelona, 1893 - Palma, 1983), que també va crear dues obres expressament per il·lustrar les carpetes de dos àlbums seus, *Cançons de la roda del temps* (Edigsa, 1966) i la d'un recopilatori per al mercat japonès anomenat *Raimon* (Ongaku Center, 1977), que també va ser utilitzada al disc *Quan l'aigua es queixa* (RCA, 1979).

Al marge de la seva relació especial amb Andreu Alfaro (València, 1929-2012), amb qui va treballar diverses vegades i a qui va dedicar la cançó "Andreu, amic", **Raimon** ha dedicat cançons a Antoni Tàpies ("Terra negra, llistons blancs"), Joan Miró ("A Joan Miró", una de les cançons sistemàticament prohibides per la censura, que considerava inadmissible que algú pogués voler la vida "d'un roig encès") i el pintor barceloní nascut el 1948 Joan-Pere Viladecans ("Com una mà"). "Eren persones que formaven part del meu ambient, i teníem una manera similar de veure la vida", explica **Raimon**.

El seu interès per l'art va quedar novament palès enguany quan el Museu de Belles Arts Casa de l'Ensenyança de Xàtiva va acollir l'exposició *60 anys d'Al vent: La col·lecció d'art de Raimon i Annalisa*. Es tracta de la primera activitat -a banda d'un portal web- de la Fundació Raimon i Annalisa. A l'exposició s'hi recollien diferents originals propietat de la parella que tal com explicava Paco Camarasa, comissari de la mostra, "no són fruit d'un afany col·leccionista, sinó que més aviat són resultat de les amistats que van anar travant amb el pas del temps". La seva col·lecció conté originals de Miró, Tàpies, Viladecans, Alfaro, Guinovart, Chillida, Barceló i Boix, entre altres.

MONTSERRAT MARTORELL

La contralt **Montserrat Martorell** (Barcelona, 1933) recorda haver planejat la gravació d'aquest disc a la terrassa d'una cafeteria del Passeig de Gràcia a Barcelona amb **Josep Maria Espinàs**, director musical del segell Concèntric. El responsable més directe però en va ser el seu pare, Artur Martorell, que arran d'unes colònies als Pirineus va transmetre als seus fills la passió per les cançons tradicionals. Un d'ells era **Oriol Martorell**, fundador de la **Coral Sant Jordi**. En paraules de la cantant: "Al pare li sabia greu que es perdessin aquestes cançons, i l'**Espinàs** va decidir posar-hi remei". El disc va ser arranjat i orquestrat pel valencià **Manuel Oltra**, i pot presumir de ser, en plena dictadura franquista, el primer treball amb la denominació "Països Catalans" al títol.

'Cançons tradicionals dels Països Catalans' (Concèntric, 1966) | LP

El mateix escriptor explica la relació amb l'autor de la portada, en un escrit a la part de darrere del disc: "Pensant en les nostres terres, vàrem decidir de lligar l'art plàstic amb la música. Un dels catalans més universals que mai hem tingut, el pintor Antoni Tàpies, treballa amb terres. El que vàrem demanar-li era lògic: una pintura que fos la creació d'una mena de mapa nou. I l'obra extraordinària que Tàpies ha accedit de fer expressament per a presentar aquest disc és, a part de la seva vàlua artística, una lliçó plàstica de visible transcendència i significació. També seria, doncs, natural i just que en parlar d'aquest disc molts l'anomenessin 'Les cançons tradicionals d'en Tàpies'". I el resultat van ser les *Cançons tradicionals dels Països Catalans*.

IMANOL

Askatasunaren Pausoak Tinkatzen Ari (Fent passes per la llibertat) és un senzill enregistrat a París pel cantant basc **Imanol** amb el suport de **Paco Ibáñez**. Curiosament, ni a la portada, ni a la contraportada ni a l'interior del disc no se n'aclareix l'autoria. El motiu era comprensible, no aixecar les sospites de la policia espanyola als que portessin el disc comprat a l'Estat francès.

'Askatasunaren Pausoak Tinkatzen Ari' (Egilea Editore, 1972) | SG-7" | Editat a França

l és que **Imanol** era un artista prohibit i proscrit pel règim. Tots dos es van conèixer exiliats a la capital francesa i **Ibáñez**, més experimentat, va ajudar-lo a l'inici. La pintura que il·lustra tota la carpeta, per davant i per darrere, va ser una creació de Tàpies per als exiliats. S'hi plasma un peu que avança cap a la llibertat, en al·lusió a la caiguda de la dictadura.

ANTONI TÀPIES

L'any 1970 Antoni Tàpies va publicar amb l'editorial Ariel el llibre *La pràctica de l'art*, un recull de setze articles al voltant de la llibertat, tant de la pràctica artística com de la seva lectura. Un dels textos va titular-lo "Comunicació sobre el mur", i comença amb aquesta justificació: "Sempre que m'han demanat explicacions sobre allò que anomenen les meves parets, finestres o portes, procuro aclarir immediatament que en realitat he fet menys parets, finestres o portes de les que la gent s'imagina".

'Comunicació sobre el mur / Communication sur le mur' (Erker-Verlag, 1976) | LP editat a Suïssa

La companyia discogràfica suïssa Erker-Verlag va voler anar més enllà i va publicar un disc de llarga durada amb l'enregistrament de la veu del pintor català. La cara A de l'àlbum conté la veu de Tàpies llegint el text en català durant 16 minuts, i la cara B replica el mateix contingut, però en francès. En un i altre cas es refereix a la seva obra sobre 'parets, finestres i murs', i diu: "Mai no han estat un fi en elles mateixes, sinó que han de ser vistes com un trampolí, com un mitjà per atènyer unes metes més llunyanes".

CARLES SANTOS

La col·laboració de l'artista plàstic Antoni Tàpies en el disc del compositor valencià **Carles Santos** (Vinaròs, 1940-2017) on va interpretar a piano sol obres d'altres autors ve explicada per la relació d'amistat i proximitat que els dos artistes mantenien a l'època. Una vinculació que també s'estenia a creadors com Joan Miró, Joan Brossa o el compositor **Josep Maria Mestres-Quadreny**. Tots aquests artistes, segons les paraules de l'actual directora de la Fundació Caixa Vinaròs, Nati Romeu, "utilitzaven l'art i l'estètica com una arma combativa".

Cowell/ Cage/ Webern/ Stockhausen/ Mestres Quadreny

Piano: **Carles Santos**

'Obres de Cowell, Cage, Webern, Stockhausen i Mestres-Quadreny' (Edigsa, 1977) | LP

L'àlbum de **Santos**, que inclou composicions de diversos músics avantguardistes com els nord-americans **Henry Cowell** i **John Cage**, l'austríac **Anton Webern**, l'alemany **Karlheinz Stockhausen** i el català **Mestres-Quadreny**, va ser enregistrat sota la direcció artística del compositor barceloní **Salvador Pueyo**, i va ser editat pel segell Edigsa l'any 1977. Actualment la pintura original realitzada de manera expressa per a la portada es troba dipositada i conservada al Fons Carles Santos de la Fundació Caixa Vinaròs, a la mateixa ciutat de Vinaròs.

CORAL CARMINA

La **Coral Càrmina** va ser fundada l'any 1972 pel director **Jordi Casas** (Barcelona, 1948). Tot coincidint amb la celebració del desè aniversari de la formació, el cor barceloní va encarregar a Antoni Tàpies un dibuix commemoratiu.

Xè aniversari (Puzzle, 1982) | LP

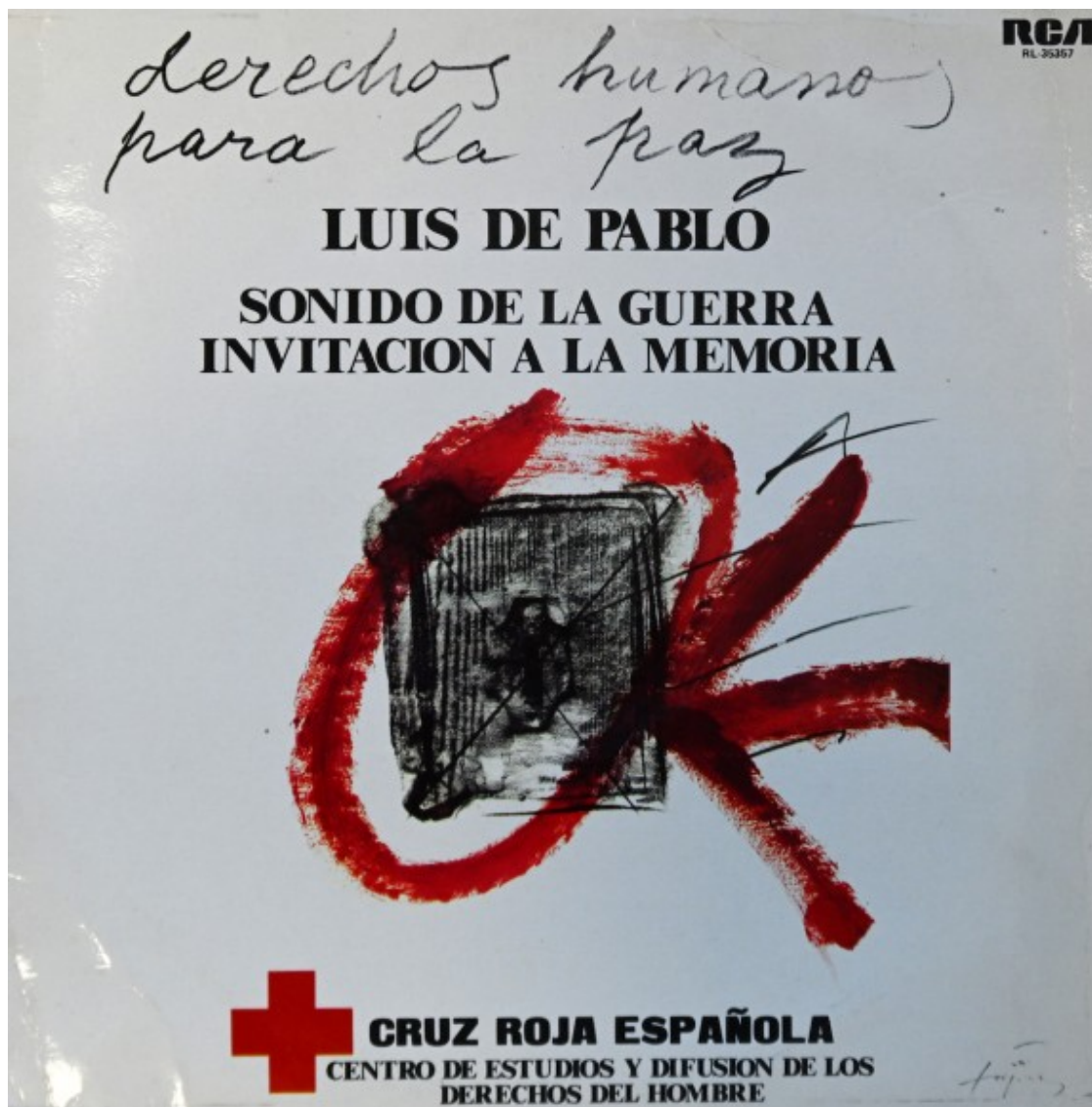
L'obra va esdevenir la portada de l'opuscle publicat aquell mateix any, on apareix aquest text: "La **Coral Càrmina** agraeix d'una manera especial al pintor Antoni Tàpies la gentilesa que ha tingut en oferir-nos l'original que es reproduïx a la portada d'aquest opuscle". La il·lustració va ser utilitzada també per a la portada de l'àlbum del seu desè aniversari, que recull una quinzena de cançons interpretades per la coral sota la direcció del mestre fundador **Casas** i amb l'acompanyament del piano d'**Àngel Soler**.

El dibuix de Tàpies, sense la llegenda 'Xè aniversari', va acabar sent el logotip de la **Coral Càrmina**, i més de 40 anys després d'haver estat creat encara n'és un emblema, que apareix fins i tot en pins i *tote bags*.

GRUPO KOAN

El compositor avantguardista basc **Luis de Pablo** (Bilbao, 1930 - Madrid, 2021) va ser un dels grans impulsors de la música electroacústica a l'Estat espanyol, i va formar part de la denominada 'Generació del 51'. La seva tasca és molt recordada, entre altres, per les bandes

sonores de pel·lícules fonamentals del cinema espanyol com *El espíritu de la colmena* (Víctor Erice, 1973) i *La caza* (Carlos Saura, 1966).

'Luis de Pablo: Sonido de la guerra / Invitación a la memoria' (RCA, 1982) | LP

L'any 1980 **De Pablo** va rebre un encàrrec del Centro de Estudios y Difusión de los Derechos del Hombre de la Cruz Roja Española per tal d'escriure una obra en el marc de la campanya 'Derechos humanos para la paz'. El resultat van ser dues peces. D'una banda, *Sonido de la guerra*, una cantata on a la part lírica va utilitzar un poema del Premi Nobel Vicente Aleixandre, inclòs en els seus *Diálogos del conocimiento* (Plaza & Janés, 1974). L'altra composició, titulada *Invitación a la memoria*, està dedicada a la memòria històrica i va ser escrita entre els anys 1975 i 1977. El disc va ser enregistrat pel **Grupo Koan**, un conjunt de música contemporània fundat el 1969 per les Juventudes Musicales de Madrid i dirigit per **José Ramón Encinar**.

La portada de l'àlbum va formar part de la 'Campanya d'educació pels drets humans' coordinada pel Gabinet dels Drets Humans de la Creu Roja. Antoni Tàpies va cedir a la Creu Roja una

il·lustració denominada *Drets humans per a la pau*, que va realitzar en català i en castellà i que, a banda de ser la imatge de la coberta, va ser impresa en diferents làmines i postals.

ROBERT FRIPP & ANDY SUMMERS

Dos dels guitarristes més rupturistes de la dècada dels setanta, **Robert Fripp** (Wimborne Mister, 1946) i **Andy Summers** (Poulton-le-Fylde, 1942), van ajuntar-se el 1984 per enregistrar un àlbum conjunt per segona i darrera vegada. L'any 1982 ja havien gravat *I Advance Masked* (A&M). Els dos músics britànics van formar part de dos dels grups més influents del panorama del rock anglosaxó. D'una banda, **Fripp** va liderar la tercera resurrecció de la banda progressiva **King Crimson** (1968-2021), i de l'altra, **Summers** va prestar la seva guitarra a les composicions de **Sting** amb **The Police** (1977-1986).

Sobre la utilització d'una pintura d'Antoni Tàpies per a la portada de l'àlbum, **Fripp** declara: "L'obra va ser escollida per **Summers** com a continuació estètica del que havia estat la coberta de l'artista nord-americà James Rizzi per al nostre anterior treball conjunt *I Advance Masked*".

VOL AD LIBITUM

La formació instrumental **Vol Ad Libitum** va néixer el 1982 de la mà del compositor **Jordi Rossinyol** (Barcelona, 1956) amb la idea de difondre la música contemporània. Per a les portades de dos dels seus àlbums van reproduir les obres d'Antoni Tàpies d'una serigrafia sense títol (1986) i *Petjada* (1991). La primera imatge va ser cedida pel pintor, i la segona per gentileza del seu fill Miquel. **Rossinyol** es declara influït per l'impacte de "les grans exposicions de la Sala Gaspar i de la Galeria Maeght de Barcelona durant els setanta". A més, igual que a escala internacional col·laboraven artistes com el músic **John Cage** i el pintor i coreògraf Merce Cunningham, "a Catalunya també es provocaven bones relacions entre poesia, pintura, música, dansa i tecnologia, i els pintors assistien als concerts de nova música".

Per al disc del 1991 van tenir la idea d'anar a veure Antoni Tàpies i demanar-li una obra per a la coberta: "Veient els compositors que hi participaven (**Nuix, Guinjoan, Capdevila, Brncic...**), ens va acollir a casa seva", recorda **Joan Rossinyol**. El pintor ja ho tenia clar: "Havia pensat en una serigrafia que considerava molt adequada". Per al disc del 1995, dedicat a **David Padrós** (Igualada, 1942), "el pintor no va escollir la portada, però la va trobar molt adient, perquè l'obra estava influenciada per l'estètica japonesa, el traç concís i el simbolisme".

La formació instrumental **Vol Ad Libitum** va néixer el 1982 de la mà del compositor **Jordi Rossinyol** (Barcelona, 1956) amb la idea de difondre la música contemporània. Per a les portades de dos dels seus àlbums van reproduir les obres d'Antoni Tàpies d'una serigrafia sense títol (1986) i *Petjada* (1991). La primera imatge va ser cedida pel pintor, i la segona per gentileza del seu fill Miquel. **Rossinyol** es declara influït per l'impacte de "les grans exposicions de la Sala Gaspar i de la Galeria Maeght de Barcelona durant els setanta". A més, igual que a escala internacional col·laboraven artistes com el músic **John Cage** i el pintor i coreògraf Merce Cunningham, "a Catalunya també es provocaven bones relacions entre poesia, pintura, música, dansa i tecnologia, i els pintors assistien als concerts de nova música".

Per al disc del 1991 van tenir la idea d'anar a veure Antoni Tàpies i demanar-li una obra per a la coberta: "Veient els compositors que hi participaven (**Nuix, Guinjoan, Capdevila, Brncic...**), ens va acollir a casa seva", recorda **Joan Rossinyol**. El pintor ja ho tenia clar: "Havia pensat en una serigrafia que considerava molt adequada". Per al disc del 1995, dedicat a **David Padrós** (Igualada, 1942), "el pintor no va escollir la portada, però la va trobar molt adient, perquè l'obra estava influenciada per l'estètica japonesa, el traç concís i el simbolisme".

JORDI SAVALL

L'obra de **Jordi Savall** dedicada a la pau recull un text amb reflexions de Tàpies sobre la força expressiva de la música d'Orient i Occident. La coberta del llibre és una reproducció de la pintura *Per la pau I*, i l'edició inclou tres postals amb les versions II, III i IV de la mateixa obra.

CYESS AFXZS

L'artista visual i de música *noise* nord-irlandès resident a Suïssa **Stuart McCune** és un gran admirador de l'obra d'Antoni Tàpies, i li ha dedicat dues composicions de tall avantguardista dins la col·lecció de cassets temàtics que ha dedicat a artistes plàstics com els alemanys Max Ernst i Daniel Richter o l'austríac Alfred Kubin.

Tàpies by Cyess Afxzs

Rere el projecte artístic **Cyess Afxzs** -pronunciat *'size affects'*- **McCune** ha publicat dues peces que fan referència a l'obra del pintor, "Tres ulls" i "Branca i creu", on experimenta amb sons creats a partir d'elements utilitzats pel mateix Tàpies com ara el carborúndum i crea seqüències d'àudio a partir de la inspiració que li han causat les obres de l'artista. "La primera pista és una seqüència de tres tons a partir de la retroalimentació produïda per una caixa agitadora plena d'elements com el carborúndum i amplificada amb un micròfon de contacte. En l'altra he utilitzat la caixa agitadora amb branques i amb creus a l'interior, dient que la veritable llum és la natura i l'estructura més fosca continguda és un viatge religiós", detalla el músic.

TÀPIES VARIADES

?Una, dues, quatre gotes,/ comença a plovisquejar,/ tanquen el balcó i el Tàpies/ de cop i volta se'n va' és un dels versos de "Passejant per Barcelona", una cançó del 1974 que evidencia la presència d'Antoni Tàpies en l'imaginari de cantautors com **Pi de la Serra**. La connexió del pintor amb la música i la cançó catalana ha deixat empremta. Una és el cartell dibuixat el 1976 per al concert del Congrés de Cultura Catalana que s'havia de celebrar l'11 de juliol al Camp Nou amb **Raimon, Lluís Llach, Léo Ferré, José Afonso, Pete Seeger i Isabel i Àngel Parra**. El concert va ser prohibit pel Govern Civil, però del cartell ja se n'havien imprès 20.000 còpies.

Cartell del concert prohibit pel Govern Civil l'any 1976

El pintor també va crear el 1977 la imatge per al **Grup Instrumental Català** (1976-1979) -formació de música contemporània fundada per **Carles Santos** i **Josep Maria Mestres-Quadreny** sota l'auspici de la Fundació Miró i el finançament de 'La Caixa' aplicada als programes de mà dels seus concerts.

Tot i no haver emprat l'obra de Tàpies per il·lustrar les portades dels seus treballs, hi ha diversos músics experimentals que li han dedicat les seves creacions, com el trio francès de jazz **Denis Fournier, Philippe Deschepper i Guillaume Séguon**, que s'hi va inspirar per escriure els

temes del disc *Tota la veritat* (Vent du Sud, 2004), o **Éric la Casa**, que va samplejar-ne la veu a "Ouroboros 7", del disc *Ouroboros* (autoeditat, 1992).